

Потапенко Сергій Анатолійович
*спеціаліст юридичного відділу
Білоцерківської районної ради;
аспірант юридичного факультету
Академії праці, соціальних відносин і туризму*

Потапенко Сергей Анатолиевич
*специалист юридического отдела
Белоцерковского районного совета;
аспирант юридического факультета
Академии труда, социальных отношений и туризма*

Potapenko Sergei
*Specialist of Legal Department of
Bila Cherkov District Rada;
Aspirant of Faculty of Law of the
Academy of Labour, Social Relations and Tourism*

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-5-4030

**ПРАВОВІ КОЛІЗІЇ ПЕРЕДАЧІ В ОРЕНДУ НЕРОЗПОДІЛЕНИХ
ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПІД ГОСПОДАРСЬКИМИ ШЛЯХАМИ
(ПАЙОВИМИ ДОРОГАМИ)**

**ПРАВОВЫЕ КОЛЛИЗИИ ПЕРЕДАЧИ В АРЕНДУ НЕРАСПРЕДЕЛЕННЫХ
ЗЕМЕЛЬНЫХ УЧАСТКОВ ПОД ХОЗЯЙСТВЕННЫМИ ПУТЯМИ
(ПАЕВЫМИ ДОРОГАМИ)**

**LEGAL CONFLICTS RETAINED LEASE LAND FOR ECONOMIC WAYS
(MUTUAL ROADS)**

Анотація. В роботі розглянуто сутність та особливості нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок під господарськими шляхами, на основі огляду юридичної літератури та земельного законодавства досліджено їх правовий статус та порядок формування. Проаналізовано органи, які мають повноваження передавати такі земельні ділянки в оренду, досліджено особливості передачі їх в оренду сільськими, селищними, міськими радами. Висвітлюються колізії правового визначення документації із землеустрою на підставі якої нерозподілені (невитребувані) земельні ділянки під господарськими шляхами мають передаватися в оренду. Акцентується увага на необхідності цілеспрямованої державної політики щодо урегулювання цієї проблеми. Обґрунтовується необхідність вдосконалення земельного законодавства та автором формулюються відповідні пропозиції.

Ключові слова: нерозподілена (невитребувана) земельна ділянка, господарські шляхи, оренда земельної ділянки.

Аннотация. В работе рассмотрена сущность и особенности нераспределенных (невитребованных) земельных участков под хозяйственными путями, на основе обзора юридической литературы и земельного законодательства исследовано их правовой статус и порядок формирования. Проанализированы органы, которые имеют полномочия передавать такие земельные участки в аренду, исследованы особенности передачи их в аренду сельскими, поселковыми, городскими советами. Освещаются коллизии правового определения документации из землеустройства на основании которой не распределены (невитребованные) земельные участки под хозяйственными путями должны передаваться в аренду. Акцентируется внимание на необходимости целенаправленной государственной политики относительно урегулирования этой проблемы. Обосновывается необходимость совершенствования земельного законодательства и автором формулируются соответствующие предложения.

Ключевые слова: нераспределенный (невывребованный) земельный участок, хозяйственные пути, аренда земельного участка.

Summary. Essence and features of undistributed (unsummoned) lot lands is in-process considered under economic ways, on the basis of review of legal literature and landed legislation investigational them legal status and forming order. Organs which must plenary powers pass such lot lands in a lease are analysed, the features of transmission of them are investigational in a lease village, settlement, city soviets. The collisions of legal determination of document light up from organization of the use of land on the basis of which lot lands are undistributed (unsummoned) under economic ways must be passed in a lease. Attention is accented on the necessity of purposeful public policy in relation to regulate of this problem. The necessity of perfection of the landed legislation is grounded and athor is formulated the proper suggestions.

Key words: undistributed lot land, economic ways, lease of lot land.

Постановка проблеми. З 18 грудня 1990 року згідно Постанови Верховної Ради УРСР в Україні [14] було розпочато земельну реформу. Основним завданням її проведення було визначено роздержавлення та передача земель у власність громадян та суб'єктів господарювання. Законом України «Про власність на землю» [3] та Земельним кодексом України від 18 грудня 1990 року (далі — ЗК України 1990 р.) [2, ст. 3], було визначено, що власність в Україні має такі форми: державну, колективну та приватну, які є рівноправними. На виконання цих актів активно почався процес приватизації земельних ділянок та передача їх у користування фізичним та юридичним особам. З прийняттям Конституції України відбулась чергова трансформація форм власності на державну, комунальну та приватну [1, ст. 41]. Указом Президента від 8 серпня 1995 року було розпочато процедуру паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям [16]. Згодом було розпайовано понад 27,5 млн га сільськогосподарських угідь, переданих свого часу до колективної власності. Однак до процесу паювання не були залучені несільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність. Якщо землі під господарськими будівлями і дворами здебільшого орендують сільськогосподарські виробники, то землі під господарськими шляхами й прогонами, а також інші землі загального користування використовуються без правовстановлюючих документів та без плати за їх користування. Новий Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року (далі — ЗК України 2001 р.) вже не згадує про право колективної власності і не встановлює чіткого правового механізму його реалізації суб'єктами господарювання за якими формально юридично це право посвідчено відповідними державними актами. Законом України про внесення змін до деяких законодавчих актів, що регулюють земельні відносини від 10 липня

2018 року № 6049-д зроблено першу спробу врегулювати це питання, але він набирає чинності лише з 1 січня 2019 року. Тому, нині питання щодо вирішення юридичної долі земельних ділянок під господарськими шляхами (польовими дорогами), а також порядок передачі їх в оренду є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення правового статусу нерозподілених земельних ділянок були предметом дослідження таких українських науковців як, В. М. Кривов, Ю. М. Альбошій [21], О. В. Меркулова, А. М. Мірошніченко [25], І. О. Костяшкін [26] та ін. Серед науковців, які особливу увагу звернули на дослідження правового статусу господарських шляхів слід виділити Т. О. Євсюкова [23] та В. М. Литвинець [22].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета запропонованого дослідження проаналізувати правовий статус земельних ділянок під господарськими шляхами, розглянути порядок передачі їх в оренду сільськими, селищними, міськими радами та сформулювати пропозиції щодо можливого вдосконалення земельного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Указами Президента України: від 10 листопада 1994 року «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи» [15], від 8 серпня 1995 року «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям» [16], від 3 грудня 1999 року «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» [17] та іншими нормативно-правовими актами проводилось розпаювання сільськогосподарських угідь земель сільськогосподарських підприємств, акціонерних товариств, кооперативів та садівницьких товариств.

Передача в натурі земельної частки (паю) громадянину здійснювалась після складання «Схеми поділу земель колективної власності на земельні частки (паї)» [19, п. 1.3.]. Складання цієї схеми проводились відповідно до методичних рекоменда-

цій щодо порядку передачі земельної частки (паю) в натурі із земель колективної власності членам колективних сільськогосподарських підприємств і організацій [19]. Відповідно до цих Рекомендацій на Схемі виділяються земельні масиви, що можуть бути поділені на земельні частки (паї) без обмежень в часі та визначаються площі, які необхідні для створення системи полезахисних смуг і захисних лісових насаджень, будівництва протиерозійних гідротехнічних споруд, мережі польових доріг та площі деградованих і забруднених земель, що підлягають консервації.

Проектування розміщення земельних часток (паїв) проводилось з урахуванням крутизни, напрямків схилів та стану ґрунтового покриву, з зручною і раціональною мережею під'їзних шляхів шириною до 5 м з виходом на існуючу шляхову мережу.

Отже, мережа польових доріг проектувалася, перш за все, з метою отримання проїзду, тобто вільного доступу власника до своєї земельної ділянки (паю), і в процесі розпаювання земель під неї резервувалася відповідна площа [23].

З метою впорядкування використання нерозподілених земельних ділянок 1 лютого 2000 року Державний комітет земельних ресурсів України своїм наказом затвердив Рекомендації щодо перерозподілу земель загального користування колективних сільськогосподарських підприємств в процесі їх реформування [20]. Згідно цих Рекомендацій при затвердженні проектів реформування колективних сільськогосподарських підприємств або схеми поділу земель колективної власності на земельні частки (паї), сільські, селищні, міські ради, за згодою усіх співвласників колективної власності, приймають рішення про передачу у власність чи у користування новоствореним господарським структурам, відповідної частини земель загального користування [20, п. 2.1.], до складу яких входять також внутрігосподарські шляхи [20, п. 1.3.].

Слід звернути увагу, що терміни «мережа польових доріг», «внутрігосподарські шляхи», які використовуються у рекомендаціях, є тотожними терміну «господарські шляхи», як різновиду земель загального користування колективних сільськогосподарських підприємств і організацій, у контексті ЗК України 1990 р. [2, ч. 12 ст. 5] та різновиду несільськогосподарських угідь земель сільськогосподарського призначення, визначеному ЗК України 2001 р. [6, ч. 2 ст. 22]. Тому в подальшому ми будемо використовувати ці терміни як синоніми.

Законодавство про паювання земель колишніх сільськогосподарських підприємств і організацій не містило положень про подальшу долю несільсько-

господарських угідь та, зокрема, земельних ділянок під господарськими шляхами, в наслідок чого утворилась прогалина, яка почала заповнюватись практикою різного застосування загальних положень земельного законодавства. Тому нині актуальним є питання до якої форми власності належать несільськогосподарські угіддя, які не підлягали паюванню, та хто є їх розпорядником?

На переконання науковців хоча ні Конституція України, ні ЗК України 2001р. не згадують про існування колективної власності на землю, проте вони не передбачають і припинення або переходу права власності до інших суб'єктів [25, с. 71]. Більш того, п. 7 Перехідних положень ЗК України 2001 р. визначено, що громадяни та юридичні особи, що одержали у власність, у тимчасове користування, в тому числі на умовах оренди, земельні ділянки у розмірах, що були передбачені раніше діючим законодавством, зберігають ці права на земельні ділянки. Ще одним аргументом на підтвердження існування права колективної власності на землю є положення чинного Закону України «Про колективне сільськогосподарське підприємство», які передбачає, що земля може належати підприємству на праві колективної власності [4, ч. 1 ст. 10].

ЗК України 1990 р. визначав, що суб'єктами права колективної власності на землю є колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи, садівницькі товариства, у тому числі створені на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств [2, ч. 2 ст. 5].

Все вищевикладене, дає нам підстави стверджувати, що Конституція України та ЗК України 2001 р. не встановлюють правові підстави для набуття земельних ділянок у колективну власність, але водночас вони і не передбачають скасування права колективної власності на земельні ділянки юридичних осіб, які їх одержали відповідно до раніше діючого законодавства. Звідси випливає висновок, що право колективної власності на землю є чинним, однак його реалізація без переходу права власності на землю від колективу громадян до приватного підприємця — єдиного власника, не визначена земельним законодавством. Закон України № 6049-д вносить зміни в регулюванні цього питання та прямо визнає право членів колективних сільськогосподарських підприємств та організацій, яким були виділені земельні ділянки в розмірі земельної частки (паю), за згодою більшості осіб приймати рішення про розподіл інших земель, що залишилися у колективній власності колективного підприємства до 1 січня 2025 року, інакше ці особи будуть вважатися такими, що відмовилися від права колективної власності на

землю, а зазначені землі передаються у комунальну власність в порядку визнання майна безхазяйним [9, пп. 11, п. 6].

Наступним кроком визначення організаційних та правових засад паювання земель стало прийняття Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» [8]. Статтею 13 цього Закону визначено, що нерозподілені (невитребувані) земельні ділянки за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації можуть передаватися в оренду для використання за цільовим призначенням на строк до моменту одержання їх власниками державних актів на право власності на земельну ділянку. Незабаром на виконання цього Закону постановою Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2004 року був затверджений Порядок організації робіт та методика розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв). Згідно цього Порядку, нерозподілені (невитребувані) земельні ділянки передаються у розпорядження сільських, селищних, міських рад чи райдержадміністрацій з метою надання їх в оренду [18, п. 12].

Звернемо увагу на те, що правова норма, передбачена ст. 13 вказаного Закону є спеціальною, оскільки встановлює для сільської, селищної, міської ради та районної державної адміністрації повноваження передавати в оренду земельні ділянки, які не перебувають у державній чи комунальній власності. Умовою дії цієї норми є наявність нерозподіленої (невитребуваної) земельної ділянки та факт звернення суб'єкта господарювання з заявою про передачу її в оренду. Раніше законодавство не містило нормативного визначення термінів «нерозподілена земельна ділянка» і «невитребувана земельна ділянка», а на практиці вони ототожнювались.

З прийняттям Закону України № 6049-д, була змінена сама назва ст. 13 на «використання нерозподілених та невитребуваних земельних ділянок та земельних часток паїв» [9, пп. 9 п. 6], та надано нормативне визначення термінів «нерозподілена земельна ділянка» та «невитребувана земельна частка (пай)», які на нашу думку є недосить вдалими оскільки, по-перше, вони суперечать суті понять «земельна ділянка» та «земельна частка (пай)» (в умовних кадастрових гектарах), а по-друге, відповідно до приписів законодавства в оренду може передаватися лише сформована земельна ділянка, а не земельна частка пай, інакше право оренди не може бути зареєстроване.

За словником української мови слово «розподіляти» означає ділити щось між ким – , чим — небудь,

даючи кожному окрему частку [28], а слово «витребувати» означає одержати що-небудь на вимогу [27].

Як відомо, паюванню підлягали сільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність сільськогосподарських підприємств та організацій. Паювання, як процес, передбачало визначення розміру земельної частки (паю) в умовних кадастрових гектарах у колективній власності на землю кожного члена сільськогосподарського підприємства чи організації, без виділення земельних ділянок в натурі (на місцевості). Завершальним етапом паювання була видача громадянам сертифікату на право на земельну частку (пай). Звідси випливає, що паювання земель передбачало процедуру розподілу земельних ділянок.

Ведучи мову про розподілені земельні ділянки на нашу думку можна стверджувати, що, по-перше, ті земельні ділянки, які були розпайовані після розроблення та затвердження проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) набувають статусу розподілених; по-друге, розподілені земельні ділянки, на які члени сільськогосподарських підприємств і організацій не отримали сертифікати на право на земельну частку (пай) є невитребуваними; по-третє, несільськогосподарські угіддя, передані у колективну власність сільськогосподарських підприємств і організацій, які паюванню (розподілу) не підлягали, є нерозподіленими.

Однак, хоча на практиці, у сфері правозастосування, під нерозподіленими та невитребуваними земельними ділянками вважаються лише ті земельні ділянки, які були розпайовані після розроблення та затвердження проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) і на які члени сільськогосподарських підприємств і організацій не отримали сертифікати на право на земельну частку (пай), немає обґрунтованих нормативних перешкод також вважати нерозподіленими земельними ділянками всі несільськогосподарські угіддя, які не підлягали паюванню.

Тому, ми приходимо до висновку, що земельні ділянки під господарськими шляхами (пайовими дорогами), як нерозподілені, за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради чи районної державної адміністрації можуть передаватися в оренду для використання за цільовим призначенням на строк до моменту одержання їх власниками державних актів на право власності на земельну ділянку. Відповідно до положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», утворена об'єднана територіальна громада обирає свій представницький орган сільську, селищну, міську раду [10, ч. 4, ст. 8]. З цієї точки зору сільська, селищна, міська рада, обрана об'єднаною те-

риторіальною громадою також має право передавати нерозподілені земельні ділянки під господарськими шляхами в оренду відповідно до ст. 13 «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)».

Враховуючи, те, що у земельному законодавстві відсутні процедурні норми, які б більш повно та чітко регулювали правовідносини сторін, пов'язані із передачею сільськими, селищними, міськими радами нерозподілених (невитребуваних) земельних ділянок в оренду є підставою для застосування правових норм, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини (аналогія закону) [12, ст. 8]. Зокрема, мова тут іде про положення ст. ст. 79, 79–1 ЗК України 2001 р., відповідно до яких земельна ділянка має бути сформованою як об'єкт цивільних прав, ст. ст. 122, 123 цього Кодексу, які визначають порядок прийняття рішень органами місцевого самоврядування щодо розпорядження земельними ділянками; ст. 15 Закону України «Про оренду землі», яка встановлює суттєві умови договору оренди землі (об'єкт оренди, строк дії договору оренди, орендна плата із зазначенням її розміру) та ст. 16 цього Закону, яка регулює порядок укладення договору оренди землі; ст. 20 Закону України «Про землеустрій», яка встановлює, що землеустрій проводиться в обов'язковому порядку на землях усіх категорій незалежно від форми власності в разі розробки документації із землеустрою.

Повертаючись до предмету нашого дослідження слід зазначити, що диспозиція правової норми, передбаченої чинною ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» не розмежовує повноваження районної державної адміністрації і сільської, селищної, міської ради залежно від розташування нерозподіленої (невитребуваної) земельної ділянки, а тому надає повноваження відповідним радам передавати в оренду такі земельні ділянки, як в межах населеного пункту так і в адміністративних межах ради. Це перш за все пов'язано з тим, що відповідна сільська, селищна, міська рада передає в оренду земельну ділянку, яка не перебуває у комунальній власності, тобто в межах населеного пункту, а лише перебуває в її розпорядженні відповідно до закону. Слід звернути увагу, що відповідно до Закону України № 6049-д районні державні адміністрації з дня набрання ним чинності вже не будуть розпорядниками таких земельних ділянок.

Отже, відповідно до земельного законодавства України нерозподілена (невитребувана) земельна ділянка спочатку формується як об'єкт цивільних прав, визначається її загальна площа, межі, місце розташування та здійснюється її державна реєстра-

ція у Державному земельному кадастрі. Вона вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номеру. Формування земельних ділянок здійснюється на підставі розробленої, погодженої та затвердженої документації із землеустрою.

За загальним правилом передача земельних ділянок в оренду (користування) здійснюється сільською, селищною, міською радою виключно на підставі рішень сесії якими затверджується документація із землеустрою у вигляді проекту або технічної документації [5, ст. 26]. Встановлення меж в натурі земельних ділянок власникам земельних часток (паїв) здійснюється на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) [8, ст. 11]. Відносно нерозподілених земельних ділянок під господарськими шляхами ситуація є неоднозначною, а тому на практиці відбуваються дискусії з приводу визначення виду документації із землеустрою на підставі якої вони мають передаватися в оренду. Тому важливо визначитись з видом відповідної документації із землеустрою.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 Закону України «Про землеустрій», проекти землеустрою щодо відведення земельних ділянок складаються у разі зміни цільового призначення земельних ділянок або формування нових земельних ділянок [7].

З огляду на положення земельного законодавства можна думати, що формування це створення нової земельної ділянки, яка не існувала раніше, не мала, ні орієнтовної площі, ні меж, ні місця розташування. Відповідно до абз. 5 ч. 1 ст. 79–1 ЗК України, формування земельних ділянок здійснюється за проектами землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв). Під час складання Схеми поділу земель колективної власності на земельні частки (паї) проектувалася відповідна мережа польових доріг [19, п. 2.14.] з визначенням площі [19, п. 2.8.].

Ще одним аргументом є положення абз. 5 п. 1 Перехідних положень ЗК України 2001 р., згідно яких внесення до Державного земельного кадастру відомостей про земельні ділянки, місце розташування яких визначено за проектами землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв), які розроблені до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення складу, змісту та порядку погодження документації із землеустрою» від 2 червня 2015 року № 497-VIII відомості про які не внесені до Державного земельного кадастру, здійснюється за технічною документацією із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості).

Отже, з вищезазначеного слідує що межі земельних ділянок під польовими дорогами та їх площа були визначені при розробці проекту землеустрою щодо організації території земельних часток (паїв) та складанні Схеми поділу земель колективної власності на земельні частки (паї), а тому їх передача в оренду може здійснюватись на підставі технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості).

Протягом багатьох років запроєктовані пайові дороги використовуються орендарями земельних ділянок (паїв) не для проїзду, а як земельні ділянки, які систематично обробляються під посіви сільськогосподарських культур, за які не сплачується ні орендна плата, ні земельний податок до бюджетів будь-яких рівнів, внаслідок чого бюджети різних рівнів недоотримують кожного року мільйони гривень. Отже, питання передачі в оренду земельних ділянок під господарськими шляхами є актуальним та з необхідністю потребує вирішення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Проведене нами дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Земельні ділянки під господарськими шляхами є нерозподіленими під час розпаювання. Вони відносяться до несільськогосподарських угідь категорії земель сільськогосподарського призначення, їх цільове призначення — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

2. Сільська, селищна, міська рада, в тому числі обрана об'єднаною територіальною громадою, може передавати нерозподілені земельні ділянки під господарськими шляхами в оренду на підставі розробленої та затвердженої технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), яка посвідчує право оренди на нерозподілену земельну ділянку для використання за цільовим призначенням.

3. Нерозподілена земельна ділянка під господарськими шляхами передається в оренду на підставі договору оренди землі, укладеного в порядку та на умовах визначених Законом України «Про оренду землі», але на строк до моменту одержання їх власниками державних актів на право власності на земельну ділянку.

4. Право оренди на нерозподілену земельну ділянку під господарськими шляхами, надану в оренду сільською, селищною, міською радою в порядку, визначеному ст. 13 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», здійснюється без державної реєстрації права власності територіальної громади на таку земельну ділянку.

5. Необхідно переглянути нормативне визначення термінів «нерозподілена земельна ділянка» та «невитребувана земельна частка (пай)», які передбачені Законом України № 6049-д, перш за все, виходячи з дефініцій понять «земельна ділянка» та «земельна частка (пай)», оскільки вони є за своїм змістом суперечливими.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254/к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України. — 1996, № 30, ст. 141.
2. Земельний кодекс України: Закон України від 18 грудня 1990 р. № 561- XII / Відомості Верховної Ради України. — 1991, № 10, ст. 98.
3. Про форми власності на землю: Закон України від 30 січня 1992 р. № 2073-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. — 1992, № 18, ст. 225.
4. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14 лютого 1992 р. № 2114-ХІІ / Відомості Верховної Ради України. — 1992, № 20, ст. 272.
5. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997р. № 280/97-ВР / Відомості Верховної Ради України. — 1997, № 24, с. 170.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-ІІІ / Відомості Верховної Ради України. — 2002, № 3–4, ст. 27.
7. Про землеустрій: Закон України від 22 травня 2003 р. № 858-ІV / Відомості Верховної Ради України. — 2003, № 36, ст. 282.
8. Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв): Закон України від 5 червня 2003 р. № 899-ІV / Відомості Верховної Ради України. — 2003, № 38, ст. 314.
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вирішення питання колективної власності на землю, удосконалення правил землекористування у масивах земель сільськогосподарського призначення, запобігання рейдерству та стимулювання зрошення в Україні: Закон України від 10 липня 2018 р. (проект № 6049-д) / Режим доступу: 6049-д.

10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-VIII / Відомості Верховної Ради України. — 2015, № 13, ст. 91.
11. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV / Відомості Верховної Ради України. — 2004, № 51, ст. 553.
12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / Відомості Верховної Ради України. — 2003, №№ 40–44, ст. 356.
13. Про оренду землі: Закон України від 27.11.2003 № 1344 — IV р. / Відомості Верховної Ради України. — 1998, — № 46–47. — Ст. 280.
14. Про земельну реформу: Постанова Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 р. № 563-XII / Відомості Верховної Ради України. — 1991, № 10, ст. 100.
15. Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи: Указ Президента України від 10 листопада 1994 р. № 666/94 / Режим доступу: 666/94.
16. Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам і організаціям: Указ Президента України від 8 серпня 1995 р. № 720/95 / Режим доступу: 720/95.
17. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки: Указ Президента України від 3 грудня 1999 р. № 1529/99 / Режим доступу: 1529/99.
18. Про організацію робіт та методику розподілу земельних ділянок між власниками земельних часток (паїв): Постанова Кабінету Міністрів України від 4 лютого 2004 р. № 122 / Режим доступу: 122–2004-п.
19. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку передачі земельної частки (паю) в натурі із земель колективної власності членам колективних сільськогосподарських підприємств і організацій: Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах, Міністерства сільського господарства і продовольства України, Української академії аграрних наук від 04.06.96 р. № 47/172/48 / Земельні відносини в Україні. Законодавчі акти і нормативні документи: К. Урожай, 1998. — С. 681–688.
20. Про затвердження Рекомендацій щодо перерозподілу земель загального користування колективних сільськогосподарських підприємств в процесі їх реформування: Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 01 лютого 2000 р. № 13 / Землевпорядний вісник. — 2000. — № 2. — с. 30.
21. Кривов В. М., Альбоцій Ю. М. Удосконалення форм господарювання та динаміка зміни структури реформованих КСП / Землевпорядний вісник. — 2002. № 2. — С. 17–19.
22. Литвинець В. М. Використання мережі польових доріг з метою збільшення бюджетних надходжень: правові аспекти / Науковий вісник Національного аграрного університету / Редколегія Д. О. Мельничук (від. ред.) та ін. — К., 2006. — Вип. 104. — 304 с. С. 44–48.
23. Євсюков Т. О. Визначення економічних збитків від використання земель під проектними господарськими шляхами (польовими дорогами) при оренді земельних ділянок [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zsu.org.ua/taras-evsyukov/123-2011-03-21-11-50-52>
24. Альбоцій Ю. М., Краснолуцький О. В. Оформлення прав на земельні ділянки колективної власності під господарськими дворами реформованих недержавних сільськогосподарських підприємств: Землеустрій і кадастр. — 2007. -№ 4. — с. 65–69.
25. Меркулова О. В., Мірошніченко А. М. Правовий режим несільськогосподарських угідь, які були передані у колективну власність сільськогосподарських підприємств: Землеустрій і кадастр. — 2007. -№ 4. — с. 69–76.
26. Костяшкін І. О. Правові аспекти зміни колективної власності на землю в Україні: Землеустрій і кадастр. — 2007. — № 4. — с. 76–81.
27. Словник української мови за Ред. І. К. Білодід / Видавництво «Наукова думка». Т. 1., К.: 1970. — с. 517.
28. Словник української мови за Ред. І. К. Білодід / Видавництво «Наукова думка». Т. 8., К.: 1977. — с. 774.

References

1. The Constitution of Ukraine of June 28, 1996. No. 254 / k / 96-VR / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1996, No. 30, p.141.
2. The Land Code of Ukraine: Law of Ukraine of December 18, 1990 No. 561-XII / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1991, No. 10, art. 98.
3. On forms of ownership of land: Law of Ukraine dated January 30, 1992, No. 2073-XII / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1992, No. 18, art. 225.
4. On a Collective Agricultural Enterprise: Law of Ukraine dated February 14, 1992 No. 2114-XII / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1992, No. 20, Art. 272.

5. On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997. No. 280/97-VR / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1997, No. 24, p. 170.
6. The Family Code of Ukraine: Law of Ukraine dated October 25, 2001 No. 2768-III / Відомості of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2002, No. 3–4, Art. 27.
7. On Land Management: Law of Ukraine dated May 22, 2003 No. 858-IV / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2003, No. 36, Art. 282.
8. On the order of allocation in kind (on the ground) of land plots to owners of land shares (units): Law of Ukraine dated June 5, 2003 No. 899-IV / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2003, No. 38, art. 314.
9. On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the solution of the issue of collective land ownership, improvement of land use rules in massifs of agricultural land, prevention of raidering and stimulation of irrigation in Ukraine: Law of Ukraine dated July 10, 2018 (draft No. 6049-d) / Access mode: 6049-d.
10. On Voluntary Association of Territorial Communities: Law of Ukraine dated February 5, 2015 No. 157-VIII / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2015, No. 13, p.91.
11. About the state registration of real rights to real estate and their encumbrances: Law of Ukraine dated July 1, 2004 No. 1952-IV / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2004, No. 51, Art. 553
12. The Civic Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 2003, No. 40–44, Art. 356.
13. About the lease of land: Law of Ukraine dated November 27, 2003 No. 1344 — IV. // Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1998, — No. 46–47. — St.280.
14. On Land Reform: Resolution of the Supreme Soviet of the Ukrainian SSR of December 18, 1990 No. 563-XII / Information from the Verkhovna Rada of Ukraine. — 1991, No. 10, art. 100.
15. On Urgent Measures to Accelerate Land Reform: Decree of the President of Ukraine dated November 10, 1994 No. 666/94 / Mode of access: 666/94.
16. On the order of paiyuvannya land transferred to the collective ownership of agricultural enterprises and organizations: Decree of the President of Ukraine of August 8, 1995, number 720/95 / Access mode: 720/95.
17. On urgent measures to accelerate the reform of the agrarian sector of the economy: Decree of the President of Ukraine dated December 3, 1999 No. 1529/99 / Access mode: 1529/99.
18. About the organization of works and the methodology of distribution of land plots between owners of land shares (units): Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 4, 2004 No. 122 / Access mode: 122–2004-p.
19. On Approval of Methodical Recommendations on the Procedure for Transfer of Land Parcels (Pays) in Nature from Collective Ownership Land to Members of Collective Agricultural Enterprises and Organizations: Order of the State Committee for Land Resources of Ukraine, Ministry of Agriculture and Food of Ukraine, Ukrainian Academy of Agrarian Sciences of 04.06.96 p. № 47 / 172/48 / Land relations in Ukraine. Legislation and normative documents: K. Vinogradov, 1998. — P. 681–688.
20. On approval of the Recommendations on the redistribution of land for collective use of collective farms in the process of their reform: Order of the State Committee of Ukraine for Land Resources of February 01, 2000 No. 13 / Land Management Bulletin. — 2000. — No. 2. — p. 30.
21. Kryvov VM, Alboshchy Y. M. Improvement of the forms of management and the dynamics of changes in the structure of the reformed KSP / Land Management Bulletin. — 2002. No. 2. — P. 17–19.
22. Lytvynets V. M. Use of the network of field roads in order to increase budget revenues: legal aspects / Scientific Bulletin of the National Agrarian University / Editorial Board D. O. Melnichuk (ed.) And others. — K., 2006. — Vip. 104. — 304 pp. Pp. 44–48.
23. Yevsyukov T. O. Determination of economic losses from the use of land under the project economic paths (field roads) when leasing land plots [Elektronny'j resurs]. — Rezhy'm dostupu: <https://zsu.org.ua/taras-evsyukov/123-2011-03-21-11-50-52>
24. Albosh Yu. M., Krasnolutsky O. V. Registration of rights to land plots of collective property under the households of the reformed non-state agricultural enterprises: Land system and cadastre. — 2007. — No. 4. — p. 65–69.
25. Merkulova O. V., Miroshnichenko A. M. Legal regime of non-agricultural lands that were transferred to the collective ownership of agricultural enterprises: Land management and cadastre. — 2007. — No. 4. — p. 69–76
26. Kostaihkin IO Legal Aspects of Changing Collective Land Ownership in Ukraine: Land Management and Cadastre. — 2007. — No. 4. — p. 76–81.
27. Ukrainian Dictionary of Ed. I. K. Bilodid / Publishing House «Naukova Dumka». T.1., K. : 1970. — p. 517.
28. Ukrainian Dictionary of Ed. I. K. Bilodid / Publishing House «Naukova Dumka». T.8., K. : 1977. — p. 774.